

Josida Izumi

A talányos Kavabata*

Kavabata megalapozott tekintélyét korábban sokan azzal tépázták, hogy novelláit „mimózelekűséggel” bélyegezték meg. Rögtön az elején le kell szögezmem, halála után – öngyilkossága után – ez a fajta kritika elcsendesedett.

Ezzel szemben felfedezik Kavabatában a kegyetlenség motívumát, melytől személyesen is sokat szenvedhetett. Példának okáért a Napos partban leírja, mennyire bántotta az a modortalanságnak tűnő rossz szokása, hogy a mellette ülők arcába mered és ezzel zavarba hozza őket. Meglehet, ez nem tekinthető kegyetlenségnek, ám amikor e rossz beidegződés okait kutatja, kiszolgáltatja előttünk világtalan nagyapját, akivel gyerekkorában hosszú ideig együtt lakott. Végül arra a következtetésre jut, hogy minden a nagyapja hibája, aki soha nem fordította fejét északnak. Kavabata szeretett volna végérvényesen meggyőződni róla, hogy nagyapja néz-e észak felé egyszer is. Ez azonban soha nem következett be, az idős ember, akárcsak a robotok, rendre déli irányba fordult. „Hátborzongatóan rejtélyesnek tűnt.” – írja. Vajon ez sem nevezhető kegyetlenségnek egy Kavabata korú kisgyerek esetében? Ez bizony szívszorító. A benne feszülő kegyetlen szenvedélyt akkor sem tudta legyűzni, ha az saját családtagjaira irányult. Továbbmenve: csakis ennek révén sikerült megfejtenie a titkot. Saját titkát. Annak titkát, hogy hogyan alakult ki benne ez a szégyellnivaló szokás. A felismerés különösen boldoggá tette, hiszen majd szétvetette a vágó, hogy „tisztára moshassa” magát a kedves lány (a menyasszonya) előtt, akit szeretett.

Véleményem szerint lelke mélyén Kavabata nem volt meggyőződve arról, hogy helytálló, amit magyarázként talált. Itt is erősen érezhető az a rettenetes székszis, ami egy életen át gyötörte, s ez közel hozza a groteszk minőséget. A szégyenlős kedves zavarában kimonója ujjával takarja arcát – áttetszően tiszta kép, hasonlóval lépten-nyomon találkozunk Kavabata írásaiban. De tisztasága titokzatosan felszikkázik, ha kétellyel vegyül, amint az említett példa érzékelteti. Kavabata, rejtélyes – életében, halálában és halála után is; mondhatni: talán szerencsénkre.

A Sminkben egy 17-18 éves forma lány már majdnem Kavabata Messiásává magasztosul, mert elhitheti a kukucsukáló szerzővel, hogy semmi másért, kizárólag sírás céljából húzódtott be a ravatalozó mosdójába – míg végül kiderül róla, hogy ő is ugyanolyan boszorkány, mint a többi nő, aki magát kikenni-fenni vonul félre: a lány tükröt kap elő és gyorsan belevigyorog. Micsoda groteszk megoldás! A tisztaság egyetlen pillanat alatt a fonákjára fordul.

A Különös eset a halott arccal című tenyérnyi írásban a halott feleség kishúga vélhetően romantikus szerelmi kapcsolatban állt a férjjel. Az utolsó mondat – „És kirobbant belőle (a kishúgból) a sírás” – árulkodik ennek valószínűségéről. Ugyanakkor a lány gyönyörű szemében nem evilági tisztaság tündökölt. Megtörténhet-e, hogy ennek ellenére mégis szerelmes érzelmeket táplál kiterítve fekvő nővére férje iránt? Ki tudja? Magam sem merném állítani. Megint a rejtélyes Kavabatával találkozunk, aki minduntalan titkokat hagy maga után. A feleség ifjú húga a gortesz vagy a tisztaság megjelenése? És vajon az anyós tényleg azt fedezi fel, hogy a férj milyen mélyen igaz szerelmet érzett a halott feleség iránt? Kavabata leírása, ami a férj akciójára vonatkozik (tenyerével megpróbálja szétörzsolni felsége homlokán az aggódó kétségbeesés ráncait) az ellenkezőjét bizonyítja. Mintha minden mindennel ellentmondásban állna.

Kavabata ezen a ponton megáll. Közel sem „mimózelekű” – sokkal inkább talányos. Éppen ez lehet a magyarázata annak, hogy ma is jelen van és hatást gyakorol a japán szellemi életre. Kavabata franciás stílusú lélekbúvár, ugyanakkor nagyon is tipikus japán realista művész.

*Josida Izumi professzor (Takaokai Jogtudományi Egyetem, Japán), irodalomtudós, kritikus 2010. július 30-án a Debreceni Nyári Egyetemen Enigmatic Kawabata (Palm-of-the-hand Stories) címmel tartott angol nyelvű előadásának szerkesztett magyar nyelvű változata. (Fordította Pinczés István)